

НЕОФІЦІЙНИЙ АНТРОПОНІМІКОН ЖИТЕЛІВ СЕЛА ГУР'ІВКА НОВООДЕСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано індивідуальні та сімейно-родові прізвиська жителів села Гур'івка Новоодеського району Миколаївської області. Серед усіх зібраних найменувань виокремлені відапелятивні та відонімні групи. Неофіційні назви розподілені на групи відповідно до їх мотивації.

Ключові слова: прізвисько, відапелятивний, відонімний, мотивація.

Прізвиська завжди були невід'ємною частиною людського життя. Неофіційний антропонімікон все частіше стає аспектом вивчення різних науковців на усій території України: Г. В. Сенік вивчає прізвиська Одещини, О. С. Вербовецька – Тернопільщини, М. Я. Наливайко – найменування жінки на Львівщині, Н. М. Шульська – антропонімію західного Полісся, В. А. Павлюк – Вінниччини, П. П. Чучка – Закарпаття і т. д.

Об'єктом нашого дослідження став неофіційний антропонімікон дорослого населення села Гур'івка Новоодеського району Миколаївської області. Респондентами стали люди різних вікових груп: від 20 до 70 років.

Предметом дослідження стали лексико-семантичні особливості неофіційних іменувань.

Мета нашого дослідження полягала в тому, щоб визначити особливості лексики, що лягла в основу творення неофіційних іменувань жителів села Гур'івка.

Відповідно до визначеної мети перед нами стояли такі **завдання**:

- 1) узагальнити різні трактування терміна «прізвисько» в ономастичній літературі та класифікації неофіційних іменувань;
- 2) дослідити неофіційний антропонімікон, з'ясувати значення прізвиськ, їх мотивувальну базу;

3) визначити семантику мотивуючих основ, від яких були утворені неофіційні іменування.

На сьогодні в ономастиці не існує єдиної загальноприйнятої дефініції, яка б повно схарактеризувала семантику терміна *прізвисько*. За тлумачним словником української мови «*прізвисько*» – це найменування, яке дається людині (крім справжнього прізвища та імені) і вказує на яку-небудь рису її характеру, зовнішності, діяльності, звичок. П. П. Чучка пише: «*Прізвиська* – це іменування, які прямо чи метафорично характеризують денотата за його діяльністю, зовнішнім виглядом, поведінкою» [8, 4].

Ми використовуємо визначення терміна *прізвисько*, яке зазначене у Великій українській енциклопедії, тобто – це вид антропоніма, неофіційне особливе іменування, яким певне середовище індивідуалізує або характеризує ту чи іншу особу.

М. Микитин-Дружинець вважає, що *прізвиська* даються і в дитячому, і юнацькому віці, а особливо – в зрілому, особам різних національностей та станів, але значно рідше неофіційні імена даються жінкам, на них, зазвичай, переходить *прізвисько* чоловіка чи батька з додатковими доповненнями і фонетичними змінами, відповідаючи статі та сімейному стану [2, 85].

З усіх зібраних нами **індивідуальних антропонімів** більшу групу становлять **відапелятивні** неофіційні назви, які характеризують:

- зовнішній вигляд носія:

- зріст (*Фітіль* – високого зросту);
- статуру тіла (*Жирний* (сатиричне *прізвисько*) – худий);
- колір шкіри (*Циган* – смаглявий);
- особливості окремих частин тіла (*Бобер* – має здорові зуби, як у бобра; *Ковш* – велика голова; *Корець* – вузькі очі, як у корейця; *Пітбуль* – має здорові щокі).

Іноді такі *прізвиська* є досить неприємними для свого носія, адже вказують на негативні особливості вигляду людини.

- мовлення носія:

- дефекти мовлення (*Няма* – не говорить чітко, а нямлить);
- особливості дитячого мовлення (*Хруня* – говорить «хруня» замість свиня);
- часто повторювані слова або вирази (*Пастушок* – постійно говорить про домашніх тварин);

• вживання слів-паразитів (*Бро*; *Коротше*; *Типу*);

• спосіб мовлення (*Лепетя*, *Теревень* – багато говорить).

- особливості поведінки чи характеру носія:

• назви за гастрономічними уподобаннями (*Галушка* – любив їсти галушки; *Коржик* – полюбляла їсти коржики);

• за особливостями характеру (*Жменака*, *Єврей* – жадібний; *Клоун* – розповідав смішні історії; *Пуговичка* – бігав за старшим братом, «прив'язувався» до нього, як гудзик; *Шнирик*, *Шнир* – усюди сунув носа, ниряв).

- рід занятості чи професію (*Баштан* – вирощував кавуни, баштан – це назва ділянки поля, де вирощують кавуни, дині і т. ін.; *Більшовик* – був більшовиком; *Бройлер* – розводив бройлерських курчат; *Дударь* – грав на сопілці; *Карась* – рибалка; *Ковбасник* – робив ковбаси та продавав їх; *Лекарь* – працював ветеринаром).

- національність, місце народження та проживання денотата (*Бережна* – живе біля самого берега річки; *Італьянець* – жив в Італії; *Румун* – родом з Румунії; *Узбек* – родом з Узбекистану).

У кожному селі будь-якого регіону є такі прізвиська. Відетнонімі антропоніми виділялися носія серед інших, могли закріплюватися як родові назви.

Також виділяємо групу онімів з непрозорою семантикою (інформанти не змогли пояснити мотивацію цих прізвиськ): *Бсалиги*, *Були*, *Галега*, *Гольольо*, *Либонь*. Панує думка, що прізвиська наповнені внутрішньою формою, поки зберігається їх мотивація, поки їх пам'ятає оточення. Як тільки вона забувається, прізвисько стає немотивованим. Це може призвести до його втрати або заміни іншим.

Ми спробували інтерпретувати названі оніми з непрозорою семантикою, звернувшись до словників. Наприклад, у Словнику української мови знаходимо можливе пояснення значення апелятива, від якого міг бути утворений онім *Галега* – багаторічна трав'яниста рослина родини бобових. Можливо носій цього прізвиська збирав трави [5]. У словнику за редакцією Б. Грінченка *Либонь* – невпевненість, сумнів, що могло позначати непевну людину [6, 357].

Відонімні індивідуальні найменування були утворені:

1. Від прізвищ носіїв: *Баїч* від Байчів; *Бес* від Безушко; *Крава* від Кравченко; *Лазер* від Лазаренко; *Потан* від Потапенко; *Фрон* від Франко; *Хома* від Хомченко; *Царьок* від Царьков; *Черник* від Чернов.

2. Від імен носіїв: *Сашунька* від Саша; *Миник* від Михайло; *Петрунь* від Петро.

3. Від імен предків: а) пропатроніми: *Дорош* від імені діда Дорош; б) патроніми: *Захар* від імені батька – Захар.

4. Від імен казкових героїв: *Коцій* – дуже худий.

5. Прізвиська, які вказують на гастрономічні уподобання носіїв: *Наполеон* – любив їсти торт «Наполеон».

Сімейно-родові неофіційні назви, що належать кожному члену родини та передаються у спадок, становлять меншу частину в народно-побутовій системі іменувань мешканців села. Ще досі не існує єдиного терміна для назви сімейно-родових іменувань. М. Худаш запропонував термін «*прізвищева назва*» [7, 100], Г. Є. Бучко та Д. Г. Бучко оперують термінами «*сімейно-родові (спадкові) іменування*», «*вуличні назви*», «*придомки*» [4, 27], Р. Осташ використовує терміни «*родове і родинне прізвиська*», ґрунтуючись на розумінні цих понять мешканцями досліджуваної ними території [4, с. 28]. Сімейно-родові іменування – важливий матеріал для глибшого вивчення історії становлення сучасних прізвищ на всій території України, адже вони належать до найдавніших способів ідентифікації особи.

Вуличні спадкові іменування називаються інформаторами, як правило, у множині. Так підкреслюється їх належність не одній особі, а цілій сім'ї. Такі оніми кваліфікуються як спадкові, оскільки вони не належать одному поколінню, а навіть у кожний конкретний відрізок часу ними називаються щонайменше два покоління [4, 28].

Сімейно-родові оніми групуємо на відапелятивні та відонімні утворення. **Відапелятивні прізвиська** розподіляємо між такими групами:

1. За зовнішнім виглядом: *Карандаші* – руді, волосся яскраве як кольорові олівців; *Кирпаті* – мають задерті носи; *Лоли* – високі; *Чернеги* – смагляві.

2. За особливостями поведінки:

а) назви, які вказують на смакові уподобання: *Бриндуші* – їли квіти бриндуші (трав'яниста рослина); *Галушки* – одного разу дід вдавився галушками; *Кулики* – полюбляли калачі; *Плачинди* – пекли плачинди; *Шкалики* – люблять випивати і просив наливати шкалики (250 гр.);

б) назви за особливостями темпераменту: *Гедзи* – запальний характер; *Кислі* – незадоволені, засмучені;

в) назви, які характеризують характер: *Халявки* – люблять все «на халяву».

3. Назви за родом діяльності: *Городники* – займаються городництвом.

4. За мовленнєвими особливостями: *Брики* – бабуса повторювала «От оці вибрики»; *Бубни* – бубонять; *Дьомики* – замість «домик» дід говорив «дьомик»; *Скати* – замість «сказати» люблять казати «скать».

5. За місцем проживання: *Берегові* – живуть біля берегу річки; *Квакіни* – живуть біля річки, де квакають жаби.

6. Невелика група онімів, яка свідчить про віросповідання носіїв: *Штунди* – віруючі, від слова штунда, що означає баптистська секта, що виникла в Росії в середині XIX ст.

7. Назви за етнічною та етнографічною ознакою: *Циганки* – баба була циганкою.

Відонімні сімейно-родові назви групуємо на:

а) пропатроніми: *Гавдії* від імені діда Гавдія; *Гришки* від імені діда Григорія; *Захаруньки* – від імені діда Захара; *Луки* – від імені діда Лука; *Матими* від імені діда Матим; *Оники* – від імені діда Оника; *Політи* – від імені діда Іполіта; *Сільви* від імені діда Сільвестра; *Тихони* від імені діда Тихон; *Фоки* від імені діда Фока;

б) патроніми: *Давиди* від імені батька Давид;

в) відпрізвищеві: *Лупоні* – від прізвища Лупковський;

г) відіменні: *Миники* – баба називала онука не Михайло, а Миник.

Серед зібраних прізвиськ (всього 167) ми виділили відапелятивні та відонімні групи. Сучасні назви жителів села Гур'ївка використовуються для їх додаткової характеристики та найменування. Здебільшого ці антропоніми характеризують негативні чи неприємні характеристики носія, тому вони є образливими для цього.

Список використаної літератури

1. Кравченко О. О. Мотиваційна база індивідуальних прізвиськ с. Єреміївка Роздільнянського району Одеської області. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 4. С. 90 – 94.
2. Микитин-Дружинець М. Л. Сучасні прізвиська Стрійщини. *Записки з ономастики*. Одеса, 2010. Вип. 13. С. 84 – 91.
3. Сенік Г. В. Прізвиська Наддністрянщини. *Записки з ономастики* : зб. наук. пр. Одеса : Астропринт, 2005. Вип. 8. С. 22 – 30.
4. Сенік Г. В. Прізвиська Одещини. *Записки з ономастики* : зб. наук. пр. – Одеса : Астропринт, 2009. Вип. 12. С. 20 – 30.
5. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1976. Т. 7. С. 108.
6. Словник української мови : в 4 т. / За ред. Б. Д. Грінченка. Київ, 1996.
7. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ : Наук. думка, 1977. 236 с.
8. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Ужгород, 1969. 42 с.
9. Шеремета С. В. Антропонімія північної Тернопільщини : дис. канд. філол. наук. Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2002. 272 с.

10. Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – «Українська мова». Луцьк, 2011. 339 с.
11. Шульська Н. М. Прізвисько як об'єкт наукового опису (до дефініцій терміна)URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/549/1/nickname.pdf>